ID-DWELL F'MALTA FI ŻMIEN L-INGLIŻI

Bħal ma ġa wrejna f'kemm il-għadd ta' dan il-Qari, li għalkemm kien hawn Liġijiet li jheddu pieni ħorox għal min jiddwella, dawn ftit li xejn ma ġew imsaħħa ma' dawk li ddwellaw. Barra minn hekk, xi drabi ġie li ddwellaw u l-biċċa ma nġiebitx quddiem il-Qorti, kif jidher milli għedna f'dak li ħadna mill-*Mediterraneo* tal-1842. Iżda, din il-ħaġa x'aktarx li kienet tibqa' moħbija, meta ma kenitx tiġri mewt fid-dwell li jsir, billi dawk li kienu jiddwellaw, jibqgħu biss midruba. B'dana kollu, iżda, meta l-pulizija kienet tkun taf li ser isir dwell, kienet tagħmel kull ma tista' biex ma tħallihx isir.

Fil-kitba li għaddiet minn taħt idejna ltqajna ma' żewġ każi ta' stedin għad-dwell li fihom indaħlet il-pulizija u għamlet li setgħet biex ma tħallihomx isiru.

Wieħed minn dawn il-każijiet ġara' fil-10 ta' Ġunju tal-1809, bejn żewġ barranin, wieħed jismu Pietru Denà u l-ieħor Karlu Buscioni. Dawn kellhom xi jgħidu bejnietom, f'ħanut tal-kafè, il-Belt, ħanut li kien jiġi ma' ġenb il-Lukanda msejħa *La Diana.* Fuq hekk, Denà stieden lil Buscioni biex għall-ħabta tat-tmienja tal-għada filgħodu, il-ħdax ta' Ġunju, jiltaqgħu barra l-bibien tal-Belt u jiddwellaw.

It-tilwim ta' bejn Denà u Buscioni u l-istedina għad-dwell, ġabar ħafna nies fejn il-ħanut tal-kafè li semmejna u l-biċċa nxterdet sewwa.

Wieħed minn dawk li sama' b'dan id-dwell kien jismu Manwel Zanchini, Awstrijak. Dana kien ħabib ta' Buscioni. Għalhekk, meta l-għada filgħodu Zanchini lemaħ lill ħabib tiegħu Buscioni dieħel id-dar, mar warajh biex jara jekk jistâx ikun li jdawru u ma jħallihx jiddwella. Iżda billi Buscioni ma riedx idur u jonqos minn kelmtu bħala raġel tal-ġieh, fuq li mhux hu kien li stiednu għad-dwell, Zanchini talbu biex jagħmillu ta' parrin fil-ġlieda ma' Denà. L-aktar li Zanchini ried jagħmel ta' parrin lil Buscioni, imħabba li huwa wkoll kien miksur ma' Denà, fuq li dan darba kasbarlu l-ġens tiegħu Awstrijak.

Wara dal-kliem ta' bejnietom, Buscioni daħal f'daru, u Zanchini telaq għal riħu.

Zanchini, wara li ħalla jgħaddi ftit tal-ħin, mar fil-ħanut tal-kafè li semmejna, fejn hemm sab ħafna nies miġmugħa u magħhom kien hemm Buscioni q'ed jistenna lil Denà biex flimkien imorru jiddwellaw. Iżda billi Zanchini baqa' dejjem xewqan li jħassar dan id-dwell, mar fuq Buscioni u qallu, li, fit-tilwim li kellu ma' Denà, jista' jmur u jġib il-biċċa quddiem il-Qorti, la darba Denà ma deherx. U ssokta wkoll igħidlu, li kemm il-darba jiġi Denà, iġibu miegħu u jlaqqagħhom flimkien.

Il-ħsieb ta' Zanchini, li qal hekk lil Buscioni, kien biex dan jitlaq qabel ma jasal Denà', inbagħad imur warajh, jilħqu u jara jistâx jerġa' jdawru biex ma jiddwellax.

Meta Buscioni ħareġ mill-ħanut u tbiegħed xi ftit, Zanchini telaq ukoll biex jilħqu. Iżda malajr intebaħ li l-Fizzjal tas-suldati Veterani Maltin (1) kien miexi jgħasses warajhom. Fuq hekk Zanchini reġa' l-ura lejn il-ħanut tal-kafè, bil-ħsieb li jgħaddi minn triq oħra biex jerġa' jmur jiltaqa' ma' Buscioni mill-ġdid. Imma billi meta wasal fil-ħanut, laħaq Denà, Zanchini mar fuqu u qallu : Sinjur, ejja miegħi ħalli nlaqqgħek ma' dak li qiegħed tfittex. Denà wieġbu : Lilek, la nafek u l-anqas ma għandi x'naqsam miegħek. Inbagħad Zanchini qallu: Kollox sew; ma ġara xejn; mela stenna hawn, ħalli mmur insibu.

Zanchini ħalla lil Denà fil-ħanut, u telaq waħdu jfittex lil Buscioni. Iltaqa' miegħu ħdejn il-Qorti. Zanchini qallu li Denà q'ed jistennih il-Kafè. Buscioni, wara li ftiehem ma' Zanchini, telaq lejn il-Kafè, imhejji bix-xabla tiegħu.

Wara li Buscioni telaq, Zanchini baqa' sejjer u, flimkien ma' tfajjel imgħobbi b'żewġ xwabel, ħareġ jistennihom barra l-bibien tal-Belt. Iżda meta għadda xi żmien jistenna għal xejn, Zanchini qata' li jerġa' jmur l-ura lejn il-Belt biex jiltaqa' magħhom u jara jekk issewwewx bejnietom. Għalhekk ħalla lit-tifel jistenna biż-żewġ xwabel, u hu telaq lejn il-Belt, fejn iltaqa' ma' Buscioni. Dan qallu li Denà talab skuża, billi qallu li l-biċċa ġrat f'waqt ta' saħna biss, u għalhekk Denà ma kienx bil-ħsieb li jgħaddi d-dwell il-quddiem. Qallu wkoll, li ftiehmu biex jerġgħu jiltaqgħu mill-ġdid għal ħabta tal-ħdax ta' filgħodu, ħalli dil-biċċa tissokta tissewwa quddiem il-parrinijiet.

Għal dal-kliem ta' Buscioni, Zanchini reġa' mar fejn ħalla t-tifel bix-xwabel, u ġarr l-ura kollox lejn id-dar.

(1) Għalkemm dawn il-Veterani Maltin kienu msejħa suldati, iżda s-servizz tagħhom kien, tista' tgħid, li jgħinu biss il-pulizija.

Iżda l-biċċa tat-tiswija waqfet hawn, għax il-pulizija arrestat lil Buscioni, lil Denà u lil parrin ta' dana, lil Ġanni Enrico, u ġagħlithom jibqgħu magħluqa f'darhom. (1)

Għal dana l-arrest, Karlu Buscioni, fit-12 ta' Ġunju 1809, kiteb ittra lill-Imħallef tal-Kriminal, Dr. Salvu Scifo. Fiha qallu, li billi kellu xi jgħid ma' Pietru Denà, jinsab magħluq fl-appartament tiegħu (ta' Buscioni), bħala arrestat, mill-jum ta' qabel. Dana l-arrest sar bil-ħsieb li jwaqqaf dik il-ħsara li setgħet tiġri ta' wara t-tilwim li kellu ma' Denà. Iżda billi dana l-arrest kien ta' bosta ħsara għalih, imħabba ħwejġu u n-negozju li kellu fil-Pjazza, talbu li ma jinsiehx, u li jatih is-setgħa li jista' jmur il-Qorti, fil-ħin lilu mogħti, biex jitlob li jiġi meħlus mill-arrest u li jkun jista' jaqdi dmirijietu.

Pietru Denà, fit-13 ta' Ġunju, kiteb ittra huwa wkoll lill-Gvernatur. Fiha qal, li billi spiċċa t-tilwim li kellu ma' Buscioni u l-biċċa ssewwiet, talbu li jkun ħanin u joħroġ Degriet li jeħilsu mill-arrest lilu u lil dawk li kellu x'jaqsam magħhom.

Għal dawn l-ittri ta' Buscioni u ta' Denà, is-Segretarju Pubbliku, E. F. Chapman, kiteb lill-Imħallef tal-Kriminal, fejn qallu, li l-Gvernatur qabbdu (lill-Imħallef) biex jeħles lil Denà u lil Buscioni, kemm-il-darba, iżda, ma jidhirlux li kellu jżommhom arrestati iżjed.

Iżda billi, bħal ma ġa għedna, il-biċċa kienet issewwiet, u għelhekk ma' kienx hemm biża' aktar ta' ġlied bejn Buscioni u Denà, l-Imħallef ġiegħel lil Toni Imbroll, Logotenent tal-Gran Viskont, biex igħarrafhom li kienu meħlusa mill-arrest. Magħhom ġie meħlus ukoll Ġanni Enrico, il-parrin ta' Denà.

Fl-istess sena (1809), li sar it-tilwim bejn Buscioni u Denà, saret ukoll stedina oħra għad-dwell, kif sejrin ingħidu.

Fl-14 ta' Awissu 1809, wieħed, ingliż, jismu Ġakbu Green, ġie mġiegħel, b'sentenza mogħtiha mill-Qorti, li jkanta l-palidonija, jiġifieri jgiddeb ruħu milli qal fuq il-mara ta' wieħed Ihudi jismu Mosê Abeasis. (2)

(1) Dari kienet drawwa, li meta xi wħud li jiksru l-Liġi, jinzertaw nies sewwa, flok ma kienu jiġu arrestati u mitfugħa l-ħabs, kienu jiġu preċettati li jibqgħu magħluqa f'darhom, flok il-ħabs. Dan il-preċett kien isir taħt piena ta' għadd ta' flus. Min kien jikser dan il-preċett u joħroġ minn daru, barra milli kien jeħel il-flus li semmewlu waqt li ppreċettawh huma wkoll jarrestawh u jżommuh fil-ħabs.

(2) Min kien igiddeb ruħu dari kienu jgħidu li jkanta l-palidonija. Xi drabi l-Qorti kienet iġġiegħel lil dak li jkun biex igiddeb ruħu f'nofs ta' triq, fejn kabel kien qasqas fuq għajru.

Il-għada, 15 ta' Awissu, Green bagħat stedina għad-dwell lil Abeasis. Din l-istedina bagħthielu mat-tifla tiegħu (ta' Green), jisimha Marija. Fiha qallu, biex, għal ħamsa tal-għada filgħodu, isib ruħu wara ċ-Ċimiterju tal-Ingliżi, il-Furjana, u miegħu jġib il-pistoli u parrin. Iżda Abeasis flok ma laqa' l-istedina, fit-18 ta' Awissu għarraf b'kollox lill-Qorti, u talab biex Green jiġi mwaħħal piena sewwa, kif igħidu l-Liġijiet ta' Malta.

Fit-23 ta' Awissu, Green ġie mressaq quddiem il-Qorti, fejn mhux biss qal li l-biljett tal-istedina bagħtu hu, imma wkoll żied igħid, li la darba Abeasis ma laqâx l-istedina, jibqa' jżommu bħala wieħed vili. Fuq hekk, Green ġie miżmum fil-ħabs.

Fl-aħħar jum tal-istess xahar, Green reġa' ġie meħud quddiem il-Qorti, fejn sarulu xi mistoqsijiet. Għal dawn wieġeb, li hu Ngliż, kellu 34 sena u jaħdem ta' ħajjat, u l-istedina għamilha, il-għaliex Abeasis u niesu għajjru lilu (lil Green) u lil niesu. Barra minn hekk, it-tifel ta' Abeasis darab f'rasu lit-tifel ta' Green.

Iżda l-Qorti qalet lil Green, li meta huwa ġie mgħajjar minn Abeasis u niesu, it-triq li minnha kellu jgħaddi, biex jitħallas, kienet dik li jgħarraf b'kollox lill-Ħaqq, u mhux jistieden għad-dwell, ħaġa li l-Liġi ma tridx li ssir. Barra minn hekk, il-ġlied tagħhom kellu jispiċċa wara s-sentenza li tat il-Qorti. Iżda hu (Green) flok ma qagħad għaliha, fittex li jitħallas b'idejh. Għaldakstant ir-raġunijiet li ġieb ma kenux biż-żejjed biex igħattu l-ħtijiet tiegħu.

Green wieġeb li t-tifel tiegħu ġie midrub u niesu mgħajjra wara s-sentenza mogħtija mill-Qorti, u dawn il-ħwejjeġ kienu li ġagħluh jaqa' biex jagħmel l-istedina għad-dwell. Għalhekk ma deherlux li ma qgħadx għal dak li minnu riedet il-Qorti, għalkemm f'din il-biċċa kien messu talab il-għajnuna lil Ħaqq.

Imma l-Qorti qaltlu, li bl-istedina tiegħu għad-dwell bil-pistola, huwa dejjem ħati quddiem il-Ħaqq, billi din ħaġa li l-Liġi ma tridhiex,u thedded pieni ħorox għal min jagħmilha. Fuq hekk, ix-xellej (Abeasis) u l-Fiskal (l-Avukat Prosekutur ta' dari) riedu li jsir ħaqq minnu, kif tgħid il-Liġi.

Għal dan it-theddid tal-Qorti, Green waqa' biex qal, li, li hu għamel ħażin li stieden lil Abeasis għad-dwell, iżda dan għamlu f'waqt ta' telfa u ta' għali li fihom sab ruħu mħabba l-ħwejjeġ li semma'. Għalhekk talab maħfra għall-ħtija tiegħu, u t-tama li din lilu tiġi mogħtiha, mhux biss imħabba l-għadd

kbir ta' familja li kellu, iżda wkoll għaliex għalkemm kien ilu f'Malta ħames snin, ma kienx jaf li l-Liġi ma tridx li jsir id-dwell.

Fid-19 ta' Settembru 1809 l-Qorti tat is-sentenza lil Green. Dan ġie mwaħħal, li ż-żmien li għamel il-ħabs, ikun flok il-piena li kien imissu jeħel. Green ġie meħlus mill-ħabs; iżda qabel telquh, ġie mhedded (ippreċettat), quddiem żewġ xiehda, li kemm-il-darba jerġa' jkollu xi jgħid ma' Abeasis jew ma' niesu, sew bil-kliem kemm ukoll b'xi għamil, jiġi mitfugħ għal xahrejn il-ħabs, minn dak il-ħin stess li jiġi maqbud.

Ġużè Gatt.